

Voorbeeld uit de praktijk. Successen en knelpunten van De Maaswerken

Inleiding

PP1: Titel

PP2: In het kader van het project De Maaswerken voeren archeologen reeds meer dan een decennium lang onderzoeken uit langs de Maas in Limburg. Het primaire doel van het project is om de rivier meer ruimte geven in tijden van hoogwater. Maar ook zullen er nieuwe natuurgebieden verschijnen. Voordat gebieden grootschalig worden afgegraven en opnieuw worden ingericht, vindt er archeologisch onderzoek plaats. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed is de bevoegde overheid voor dit onderzoek van 'nationaal belang'. Binnen de RCE heeft het project De Maaswerken de status van 'groot project'.

+ vergelijking met de Betuweroute (in hectares, opgegraven sites, etc.: nog uitzoeken) om omvangrijkheid van het project duidelijk te maken

Het Limburgse Maasdal was voor archeologen lange tijd een grotendeels onbekend gebied. Alleen bij Maastricht waren de nodige opgravingen verricht, voorafgaande aan de aanleg van nieuwbouwwijken en industrieterreinen. Maar van het overgrote deel van het Maasdal waren alleen losse vondsten bekend. Een goed beeld van wanneer en waar mensen in het gebied woonden en hoe zij het landschap gebruikten, was er niet.

PP3: Geschiktheid van gebieden voor gebiedsgericht onderzoek met een landschapsarcheologische vraagstelling

Naar aanleiding van de plannen van De Maaswerken zijn sinds 1995 talrijke onderzoeken uitgevoerd.

- maken van verwachtingskaarten
- inventariserend veldonderzoek: oppervlaktekarteringen en boringen gezet met als doel het in kaart brengen van archeologische indicatoren.
- waarderings op 'landschapsschaal' door middel van het graven van proefsleuven, waarbij de archeologische betekenis van landschappelijke zones nader is vastgesteld.

Het bijzondere van het archeologische onderzoek in de gebieden van De Maaswerken is de specifieke landschappelijke context (laat-glaciale en holocene rivierdalbodem) en de omvangrijke schaal ervan. Met het afgraven van de oevers van de Maas zijn honderden hectares grond gemoeid. Grote delen van het woon- en leefgebied van tientallen generaties mensen zullen voorgoed verdwijnen.

Mede om deze reden heeft de RCE besloten tot het uitvoeren van grootschalig, landschapsgericht archeologisch onderzoek. De uitgangspunten en doelstellingen hiervan zijn vastgelegd in een wetenschappelijk kader, waarin ook gebieden zijn geprioriteerd voor gravend onderzoek. Aan deze prioritering ligt een classificatie van de te vergraven gebieden in vijf 'waardeklassen' ten grondslag. Daarbij is gekeken naar *landschappelijke* gaafheid, zeldzaamheid en ensemblewaarde, en archeologische informatiewaarde (inclusief diachrone en synchrone ensemblewaarde van archeologische sporen en resten) in de te vergraven gebieden.

Een van de kenmerken ervan is dat archeologische vindplaatsen zoveel mogelijk in onderling verband en in samenhang met het omringende landschap worden onderzocht. Een traditioneel onderzoek gericht op het opgraven van enkele vindplaatsen, 'losgeweekt' uit het oorspronkelijke landschap, wordt niet nagestreefd. Vanwege de aandacht voor het landschap werken de archeologen nauw samen met fysisch geografen, bodemkundigen en archeobotanici. De werkwijze van veldwerk en resultaten ('kenniswinst') zullen kort worden besproken aan de hand van Lomm.

PP4: Lomm selectiebesluit en PvE

PP5: Lomm: verdeling gebied in werkvakken en archeologische begeleiding afgraven zanddek in Lomm fase 1 gebied

- 20 ha vlakdekkend onderzoek
- in meten van vondsten tijdens de begeleiding
- aanleg opgravingsputten en vlakdekkende documentatie van archeologische sporen en resten

PP6:

- resultaten van Lomm fase 1, o.a. verspreide laat-prehistorische erven, geïsoleerde Romeinse waterput, duiker

PP7: Luchtfoto Lomm fase 1

- belang van planning en afstemming, zeker indien archeologie aanhaakt op uitvoeringsfase

PP8: Lomm fase 2 stappen van onderzoek

- werkwijze die goed heeft gewerkt en ook basis voor Lomm fase 3 en Well Aijen heeft gevormd

PP9: Lomm fase 2

- belang van kijkgaten voor bepalen diepteligging archeologische niveau's

PP10:

- circa 4,5 hectare vlakdekkend onderzoek, inclusief vlakdekkende documentatie van een laat-prehistorische cultusplaats direct langs de Maas

PP11:

- impressie van onderzoeken in zuidelijk Maasdal (Itteren-Emmaus en Haertelstein) met vergelijkbare werkwijze

PP12: Positieve elementen:

- RCE heeft voortdurende betrokkenheid, waarborg voor inhoudelijke cohesie van deelprojecten (contra versnippering);
- Grootschaligheid van ingrepen zonder optie van behoud maakt grootschalig opgraven mogelijk;
- Landschapsarcheologische vragen en gebiedsgerichte benadering uit zich in keuzes van gebieden voor veldwerk onafhankelijk van verwachtingszones. Er wordt een breed perspectief gehanteerd en niet een vindplaatsgericht 'trechtermodel' waarin de KNA voorziet;
- Kenniswinst methoden en technieken en degradatieonderzoek (o.a. verbruining);
- Flexibele strategie van veldwerk en besluitvorming: gefaseerde aanpak van opgraven, keuzes (nb: *uitselecteren* van gebieden) op basis van voortschrijdend inzicht tijdens veldwerk;
- Intensiever onderzoek op locaties die 'vanuit het overzicht' worden bepaald.

PP13 Negatieve elementen:

- Doorcontractering van RWS aan ontgronders, geen projectteam meer op locatie (afstand tot Amersfoort groot);
- Flexibele strategie van veldwerk en besluitvorming (veel beslismomenten, aanvullingen PvE, belangrijke rol voor communicatie tussen bevoegd gezag en directievoering etc.);
- Weinig tot geen betrokkenheid universiteiten;
- Overbrengen van verhaal aan grote publiek minimaal;
- (Vooralsnog) weinig evaluaties ihkv kenniswinst, methoden en technieken, IKAW, NOaA;
- Mogelijkheden van archeologisch onderzoek tijdens uitvoeringsfase zeer beperkt.
- Wat te doen met vindplaatsen van nationaal belang

PP14: Natte aandachtsgebieden

Onderzoek hiervan is gekoppeld aan de uitvoeringsfase, "er wordt ingespeeld op de mogelijkheden die de ontgraving biedt", monitoring van graafwerkzaamheden en goede afspraken met uitvoerder.

PP15: Borgharen, toevalsvondst van 'nationaal belang'

- vuursteenvindplaats binnen grenzen van voor opgraving geselecteerd gebied, maar ook binnen selectiebesluit die zich heeft gericht op Merovingisch grafveld
- goede communicatie met Consortium Grensmaas
- flexibele inzet financiële middelen binnen mogelijkheden die budget biedt

PP16: Conclusies

Gebiedsgericht onderzoek in de Maaswerken heeft geleid tot resultaten van nationaal belang, die met een standaard, vindplaatsgericht onderzoek mogelijk niet zouden zijn verkregen. Belangrijk voor het onderzoek in de Maaswerken zijn:

- geen routinematig onderzoek, aanpak op basis van landschapsarcheologische vraagstellingen;
- hoge eisen ten aanzien van voortraject;
- lat hoog leggen bij schrijven PvE's;
- lat hoog leggen mbt eisen aan methoden en technieken, uitvoering en uitwerking;
- keuzes op basis van voortschrijdend inzicht van veldwerk;
- belangrijke rol kwaliteitszorg;
- participatie universiteiten...? (nb: nog niet gerealiseerd bij de Maaswerken)

PP17: Stelling

Het begrip 'nationaal belang' is kneedbaar, en in zekere zin zelfs 'maakbaar'. Kenmerken van het bodemarchief, inclusief hoge mate van gaafheid en hoge zeldzaamheid, zijn één kant van de medaille. De vragen die wij aan het bodemarchief stellen en de wijze waarop we met dit archief omgaan (mate en doeltreffendheid van investering) is de andere kant van de medaille.

Stelling:

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed moet een prominente rol spelen bij de bescherming en het onderzoek van archeologische vindplaatsen en gebieden van 'nationaal belang'. Het onderzoek, bijvoorbeeld de coördinatie en kwaliteitszorg, vindt plaats vanuit een pro-actieve werkwijze en in nauwe samenwerking met het archeologische veld, i.e. universiteiten, provincies, gemeenten en bedrijven. Hier ligt op archeologisch gebied een van de belangrijkste taken van de RCE in de toekomst.